

ОСОБЛИВОСТІ МИСЛЕННЯ ЮНАКІВ З ОЗНАКАМИ ІНФАНТИЛЬНОСТІ

У статті розглядається проблема феномена інфантильності, проявів інфантильності; психологічні особливості осіб з ознаками інфантильності, особливості мислення, розвиток когнітивної сфери в юнаків з ознаками інфантильності.

У соціальному контексті патологічна інфантильність є не тільки очевидною перешкодою в процесі пошуку, прийняття й реалізації тих або інших рішень, але й може негативно впливати на соціально-психологічний клімат співтовариства, "заражаючи" його песимізмом, непевністю й безвідповідальністю [7].

Метою нашої роботи є довести, що ознаки інфантильності властиві багатьом сучасним молодим людям, що це на даний момент є бичем, практично на державному рівні, і що немає прямої залежності інтелектуального розвитку й ознак інфантильної поведінки; виявити причини, з метою розробки подальшої корекційної програми, а також продемонструвати деякі особливості мислення підлітків і юнаків, яким властива інфантильна поведінка.

Отже, проблема нашого дослідження – психологічні особливості феномена інфантильності, яка досліджується з різних боків і напрямів, у тому числі і як форма психологічного захисту.

Термін "інфантилізм" /Ласеку, 1864 р./, уведений для позначення поведінки дорослих людей, що імітують дитячість, зазнав деяких змістових змін. Зараз це поняття означає різновиди поведінки, фізичний статус або емоційні стани, що виявляють поведінкові характеристики дитячого віку [2].

Інфантильність, на думку психологів і психоаналітиків (А. Ваалон, А. Фрейд), — це результат не зовсім правильного виховання або несприятливих умов у період з 8 до 12 років [12]. Саме в цьому віці дитині треба починати передоручати відповідальність за себе самого, за свої вчинки і т.д. З 13 до 16 років у дитини формується почуття дорослості, індивідуальності, створюється власна система цінностей (Д.І. Фельдштейн, Б.Г. Ананьєв). А з 17 років відбувається формування розуміння свого місця в людському суспільстві й призначення в житті (Д.І. Фельдштейн, Б.Г. Ананьєв) [11].

Для того, щоб виявити особливості мислення людей з ознаками інфантильності, необхідно розглянути феномен інфантильності з різних сторін. По-перше, потрібно з'ясувати, де грань норми й патології, по-друге, наскільки прояв інфантильності заважає або сприяє формуванню адекватного сприйняття дійсності.

Для виявлення норми й патології нам довелося вдатися до глибокого вивчення проблеми феномена інфантильності з медичної точки зору. Отже, термін "інфантилізм" визначається як відставання в розвитку всіх життєдіяльних систем організму людини, у тому числі й мислення. Це захворювання може стати наслідком кисневого голоду при пологах, родових травм, важких захворювань у перші місяці життя малюка тощо. У такому розгляді феномена інфантильності, чітко простежується порівняння інфантильності з хворобою, наприклад, існує інфантилізм психічний (і. psychoticus; синонім "психічна незрілість") – інфантилізм, з наявністю властивих дитячій психіці особливостей, суджень і поведінки: підвищеною сугестивністю, емоційною нестійкістю, залежністю від батьків і т.п. При психічному інфантилізмі, відзначаються крайня нестійкість настрою й уваги, схильність до фантазування, легка сугестивність, уразливість, боязкість усього нового. Судження неглибокі й поспішні. У поведінці безтурботність і легкомудрство сполучаються з егоцентризмом, дитячою вимогливістю [8].

Одним з найбільш важливих факторів розвитку психічного інфантилізму відіграють батьки, які недостатньо серйозно ставились до дитини, не дозволяючи їй приймати самостійні рішення — тим самим обмежуючи підлітка (але не дитину) у волі, батьки свідомо віддаляли дитину від реальності, замінюючи її вигаданими образами. Тобто, в інфантильності дитини, що народилася нормальною, можуть бути винні самі батьки. Типовими для інфантильних дітей є перевага ігрових інтересів (ігровий спосіб пізнання миру) над навчальними, неприйняття шкільних ситуацій і пов'язаних з ними дисциплінарних вимог. Це призводить до шкільної дезадаптації, а надалі — і до соціальних проблем. Однак інфантильні діти сильно відрізняються від розумово відсталих або аутичних. Вони відрізняються більш високим рівнем абстрактно-логічного мислення, здатні переносити засвоєні поняття на нові конкретні завдання, більш продуктивні. Динаміка виниклої інтелектуальної недостатності при інфантильності характеризується сприятливістю з тенденцією до згладжування порушень пізнавальної діяльності. Вони більш самостійні в пізнанні й здатні не тільки засвоювати нові терміни, але переносити їх на реалії. Інтелект, таким чином, має адаптивну природу.

Важливо підкреслити, що інфантильна поведінка має ознаки: емоційна нестійкість, незрілість суджень, примхливість і підкоряння. Ці люди звикли, щоб їх проблеми вирішував хтось інший, чи батьки, або просто знайомі. Незрілість дитини, що виражається в затримці становлення особистості, при якій поведінка дитини не відповідає віковим вимогам до неї. Переважно відставання проявляється в розвитку емоційно-вольової сфери й збереженні дитячих якостей особистості. У ранньому віці ознаки інфантильності, зниження рівня поведінкових мотивацій виявляються трудно. Тому про психічний інфантилізм (інфантильність) звичайно говорять лише, починаючи зі шкільного й підліткового віку, коли риси психічного інфантилізму більш чітко починають проявлятися.

Відзначимо, що у віці 12-16 років підліток вступає в так званий пубертатний критичний період. У цьому віці відбувається бурхливий зріст підлітка. Вікові кризи супроводжуються складними нейроендокринними змінами [6]. Що так само може спровокувати прояв інфантильності, інфантильної поведінки.

При цьому відсутні ознаки органічних змін у головному мозку.

Тобто, слід спеціально зазначити, що інфантильність може сполучатися як з нормальним інтелектуальним розвитком, так і з відставанням і випередженням у когнітивній сфері. У цьому плані особистісний інфантилізм цілком правомірно оцінювати як своєрідний прояв гетерохронності відносно особистісного розвитку індивіда [5].

Уважається, що загальні розумові здібності людини до 15-16 років, як правило, уже сформовані, і такого швидкого зросту їх, як у дитинстві, не спостерігається. Однак вони продовжують удосконалюватися. Оволодіння складними інтелектуальними операціями й збагачення понятійного апарату роблять розумову діяльність юнаків і дівчат більш стійкою й ефективною, наближаючи її до діяльності дорослого. Особливо швидко розвиваються спеціальні здібності [4].

Є підстава вважати, що до 18-20 років формування нервової системи загалом завершується. Так, наприклад, картина електричної активності кори головного мозку у 18-ти річних і більш старшого віку приблизно та сама [1].

У нашому дослідженні прийняли участь респонденти – 60 студентів перших курсів. З них більша частина, а саме 48 (80%) – дівчата. Вік респондентів – 18-20 років.

Мета дослідження: виявити особливості сприйняття дійсності, зв'язок себе із зовнішнім миром і обставинами. Визначити основні моделі сприйняття дійсності, адекватне сприйняття дійсності.

Насамперед, інфантилізм як особистісна незрілість (інфантильність) проявляється в несформованості на достатньому для даного конкретного віку рівневі емоційно-вольової сфери особистості. Зазвичай, інфантильність як стійка особистісна характеристика високо корелює з такими особистісними особливостями, як зовнішній локус контролю, завищені самооцінка й рівень вимог, егоцентризм, готовність за будь-яких обставин атрибутувати відповідальність за невдачу іншим, загострене, часом хворобливе, почуття психологічної незахищеності. При цьому основним компенсаторним механізмом виявляються спроби "будь-що-будь" уникнути необхідності, хоча би більш-менш адекватно оцінювати об'єктивну соціальну реальність, у тому числі й шляхом особистісного занурення у віртуальну реальність.

Зважаючи на це нами були обрані такі методи дослідження.

1. "Когнітивна орієнтація (локус контролю)".

2. Графічний тест "Адекватне сприйняття дійсності".

Перша методика, автор — Дж. Ротгер, - дозволяє виявляти спрямованість особистості на зовнішні (екстернали) або внутрішні (інтерналі) стимули. Екстернали переконані, що їхні невдачі є результатом випадковостей, негативного впливу інших людей. Вони потребують зовнішньої підтримки і схвалення. Інтерналі, у свою чергу, переконані, що їх успіхи або невдачі не випадкові й залежать від власної компетентності, здібностей, цілеспрямованості, тобто від них самих. Вони більше схильні осмислювати свою поведінку й, на відміну від екстерналів, менш схильні підкорятися тиску інших людей, сильніше реагують на втрату особистої волі, активніше шукають інформацію, необхідну для ухвалення рішення, більш упевнені в собі.

За даними дослідження, серед респондентів виявилось: перевага інтернальної спрямованості особистості – 39 (65%), а 21 (35%) – з переважною екстернальною спрямованістю особистості. На наш погляд, це досить високий показник.

Друга методика для нас особливо цікава, "адекватне сприйняття реальності" представлено З. Корольовою. Як впливає із визначення, адекватне – це (від лат. *adaequatus* - прирівняний, рівний), що відповідає, правильне, точне; у теорії пізнання - правильне відтворення в мисленні зв'язків і відносин об'єктивного світу. Іншими словами – це вміння розпізнавати, де, коли, навіщо людина перебуває в певних життєвих ситуаціях, уміти аналізувати, що відбувається, робити висновки, діяти відповідно до ситуації. Як впливає із життєвих ситуацій, дорослій людині, для досягнення поставленої мети необхідно розуміти, де вона зараз перебуває, на якому рівневі. Інакше можна просто не впоратися з поставленим завданням і зневірившись у своїх силах. Саме адекватна оцінка, сприйняття того, що відбувається (дійсності) і дає можливість індивідові повноцінно існувати й забезпечувати собі певним чином безпеку. Що ж стосується інфантильних особистостей, то це питання про адекватне сприйняття дійсності є спірним і цікавим.

Люди, чий інтерес спрямований на задоволення винятково своїх потреб, без урахування інтересів інших людей, мають особливе сприйняття в тому числі й сприйняття реальності. Це як паралельний світ: існує світ дорослих, які виконують функції дорослих людей – самостійне, відповідальне життя, і світ дорослих людей, людей, які зовні й по факту виросли, однак поведінка їх подібна до поведінки дитини: примхлива, егоїстична, вона не вміє вести самостійне доросле життя.

Нам стало цікаво, наскільки їхнє сприйняття дійсності є адекватним. Обраний нами тест (експрес – психодіагностика) дозволяє, опираючися на принципи холистичної психології (символи й проєкції людини), побачити, яке значення для неї мають різні галузі життєдіяльності.

Респондентам були надані такі бланки для відповідей (див. мал. 1), де було необхідно додати до малюнка все, що вони вважали за потрібне*.

*Тест дозволяє, опираючися на принципи холистичної психології (символи й проєкції людини), побачити яке значення для неї мають різні галузі життєдіяльності.

Чому ми вирішили використати саме цю методику? Експрес – психодіагностика акцентує увагу на виражені (експресивних) проявів людини й дає можливість одержувати дані "тут і зараз", без тривалої обробки й аналізу результатів. І це пізнання (дії, етичної оцінки, соціальний аспект та ін.) зберігається в ньому назавжди. Саме цей факт використовує експрес - психодіагностика. Кожний людський організм має особливі механізми, що дозволяють ефективно і практично миттєво здійснювати експрес-психодіагностику. Це здібності сенсорики сприймати інформацію, яка не усвідомлюється, переробляти її в значеннєві структури й організувати діяльність людини для задоволення своїх потреб. Очевидно, що увесь навколишній світ впливає субсенсорно на організм кожну секунду, забезпечуючи його життєдіяльність. А сам організм є великим відбивальним, відтворювальним дзеркалом, або ще точніше, – одним більшим "рецептором" [10].

Згідно з методикою, були досліджені такі показники: 1. – наповненість простору малюнка; 2. – ансамбль малюнка, складений із фігур.

Враховуючи такі показники, нами було виявлено, що внутрішній простір розмалювали 13 осіб (22%), це свідчить про те, що вони намагаються розібратись у ситуації внутрішньо, примірюючи на себе, випробувавши на своєму власному досвіді; меншість респондентів – 7 осіб (11%), зробили наголос на зовнішній простір, це означає, що такі люди переважно використовують досвід інших людей, так би мовити, учаться на чужих помилках; але виявилось, що більшість респондентів – 40 осіб (67%) використовують обидва способи розподілу зображення в малюнку – тобто і

зовнішній і внутрішній простір, це свідчить про те, що ці люди гармонійно використовують знання, у відповідності до створеної ситуації. Таких осіб можна назвати "гнучкими".

Дані за другим показником розподілилися таким чином: перший тип малювання, коли кожна фігура вималюється окремо, що свідчить про те, що людина намагається розібратися у складних ситуаціях на місці, перевагу віддають конкретиці, а не абстрактним діям, - таких серед респондентів більшість – 38 осіб (63%); другий тип малювання – об'єднання всіх фігур в одну, – обрали 7 осіб (11%). Такий тип малювання свідчить про те, що особи не вміють адекватно сприймати дійсність (життя), дивляться на життя, так би мовити, крізь "рожеві окуляри" (це наша так звана група ризику); третій тип малювання – складання із фігур однієї єдиної картини, але не вималюючи кожен фігуру окремо. Такий тип малювання обрали – 4 особи (7,5%), це свідчить про те, що ці респонденти намагаються бути обізнаними в усьому, бути в курсі всіх подій, вміють приймати правильні рішення. – Четвертий тип малювання – детально розписані кожна з фігур і складений із них смисловий ансамбль. Такий тип обрали – 4 особи (7,5%), ці респонденти адекватно сприймають дійсність, приймають життя з усіма недоліками і перевагами. 7 осіб (11%) віддали перевагу п'ятому типові малювання – приділили особливу увагу одній або двом фігурам, а інші залишили без уваги. Це також є групою ризику, бо згідно з методикою такий тип свідчить про наявність інфантильності, безпорадності.

Однак, слід зазначити, що дослідження феномена інфантильності вимагає подальшої роботи.

Як визначає Н. Мак-Вільямс, "соціальний і емоційний розвиток ніколи не йде строго прямим шляхом: у процесі росту особистості спостерігаються коливання, які з віком стають менш драматичними, але ніколи повністю не проходять" [8].

З іншого боку, інфантильність вивчається не тільки як процес стагнації, який відверто впливає на когнітивний розвиток людини, адекватне сприйняття дійсності, але і як процес регресу, причому з боку суто захисного механізму психіки. Тут феномен інфантильності ми розглядаємо як прояв особистості, тимчасовий стан, за якого суб'єкт до певної міри використовує інфантильну поведінку як механізм захисту. Усім відомо, що психіці властиво використовувати механізми захисту, такі як витиснення, вербалізація, інтелектуалізація й ін., за формою використання захисту можна судити й про тип особистості. Відверто девіантні форми такого прояву, як правило, пов'язані з тотальною фіксацією особистості на такому виді психологічного захисту як регресія. У психоаналітичній традиції регресію зазвичай відносять до вторинних захистів, дію яких спрямовано головним чином на зниження тривоги, пов'язаної з інтрапсихічними процесами [9].

Така поведінка (інфантильна) являє собою прояв несвідомого повернення (або бажання повернутися) на більш ранні рівні функціонування з метою зниження тривожності й непевності в собі. Ця поведінка зазвичай емоційно забарвлена, оскільки людина відчуває задоволення від усунення неприємностей, схоже із задоволенням, одержуваним у дитинстві [8]. Згідно з теорією психоаналізу, воно супроводжується егоцентричними асоціаціями зі станом "бути в центрі уваги й насолоджуватися цим".

Зі сказаного ясно, що інфантильність являє собою універсальне психічне явище деякою мірою властиве кожній людині.

Однак не тільки позитивне для психіки виявляється в інфантильній поведінці, деякі вчені вважають, що за інфантильністю дорослого, впливає його розпад і духовна спустошеність. Спроби подолати почуття зупинки, стагнації за допомогою повернення до стилю життя власної юності демонструють недолік творчих потенціалів, небажання рухатися далі та свого роду втеча від дійсності. Адже, щоб скинути з плечей тягар прожитого, потрібно дивитися не назад, а вперед: спрямовуватися на незвідане і брати на себе нову відповідальність — не тільки за себе, але й за інших (В. Леви, 1974) [2].

ЛІТЕРАТУРА

1. Астапов В.М., Микадзе Ю.В. Психология детей с нарушениями и отклонениями психического развития: хрестоматия / В.М. Астапов, Ю.В. Микадзе [2-е изд.]. – СПб.: Питер, 2008. – 384 с.
2. Большой психологический словарь / [Сост. Б. Мещеряков, В. Зинченко]. – М.: Олма-пресс, 2004.
3. Вікова психологія / За ред. Г.С. Костюка. – Київ: Видавництво "Радянська школа", 1976. – 272 с.
4. Кон И. Психология ранней юности: Кн. для учителя / И. Кон. – М.: Просвещение, 1989. – 255 с.
5. Кулагина И.Ю., Коллюцкий В.Н. Возрастная психология: Полный жизненный цикл развития человека. Учебное пособие для студентов высших учебных заведений / И.Ю. Кулагина, В.Н. Коллюцкий. – М.: ТЦ Сфера, при участии "Юрайт", 2002. – 464.
6. Савчин М.В., Василенко Л.П. Вікова психологія. Навчальний посібник / М.В. Савчин, Л.П. Василенко. – Київ: "Академвидав" 2006. – 360с.
7. Майерс Д. Социальная психология / Д. Майерс. – СПб., 2000.
8. Мак-Вильямс Н. Психоаналитическая диагностика: Понимание структуры личности в клиническом процессе / Н. Мак-Вильямс. – М., 2001.
9. Самосознание и защитные механизмы личности : хрестоматия / Под ред. Д.Я. Райгородского. – Самара: Изд. дом "Бахрах – М", 2008. – 656 с.
10. Смирнова Е.Т. Экспресс-Психодиагностика. Введение в целостную психологию. Методики и тесты / Е.Т. Смирнова. – Самара: Издательский дом "Бахрах – М", 2005. – 320 с.
11. Фельдштейн Д.И. Хрестоматия по возрастной психологии / Д.И. Фельдштейн : [изд. 2-е, доп.]. – М.: Институт практической психологии, 1996. — 304 с.
12. Фрейд А. Введение в детский психоанализ. Норма и патология детского развития. "Я" и механизмы защиты: сборник / А. Фрейд; [пер.с нем.]. – Минск: "Попурри", 2010.

